

ГУО «Институт теологии имени святых
Мефодия и Кирилла» Белорусского
государственного университета

Международное общественное объединение
«Христианский Образовательный Центр
имени святых Мефодия и Кирилла»

ХРИСТИАНСТВО В ЕВРОПЕ: ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ ИЛИ ПУТЬ В БУДУЩЕЕ

Материалы международной студенческой
конференции-семинара
(г. Минск, 10-11 декабря 2010 г.)

Минск
«Ковчег»
2010

Дзейнасць землеўпарадкавальных камісій заходніх губерняў у адносінах да зямельных уладанняў духоўных асоб, цэркваў і манастыроў

Тарановіч К. Ю. (г. Мінск, Беларусь]

У пачатку XX ст. на беларускай тэрыторыі, якая ўваходзіла ў склад Расійскай імперыі, адным з найбольш актуальных для малазямельнага сялянства, складаўшага асноўную частку насельніцтва, было аграрнае пытанне. Сярэдні размер надзела большасці сялянскіх гаспадарак заходніх губерняў не мог забяспечыць сям'ю селяніна неабходнай колькасцю прадуктаў для спажывання і таварнага абароту. Такая сітуацыя вымушала сялянства дэманстраваць расійскім уладам цяжкасць свайго становішча праз масавыя выступленні, самастойны захоп зямлі, пагром памешчыцкіх гаспадарак і іншыя формы барацьбы. Каб захаваць у краіне спакой і не дазволіць панаванне бязладдзя, царскі ўрад прымаў пэўныя захады для вырашэння аграрных патрэб насельніцтва. Адным з такіх захадаў з'явіўся ўказ Мікалая II ад 4 сакавіка 1906 г. аб увядзенні на тэрыторыі імперыі губернскіх і павятовых землеўпарадкавальных камісій [4], дзейнасць якіх вызначалася наступнымі абавязкамі: выяўляць на месцах зямельныя патрэбы сялянскага насельніцтва, садзейнічаць

сялянам пры пакупцы надзелаў з дапамогай Сялянскага банка, размяркоўваць дзяржаўную зямлю для павелічэння сялянскага землеўладання, садзейнічаць перасяленням малазямельных сялян на дзяржаўныя землі Азіацкай Расіі, дапамагаць сялянскаму насельніцтву і іншым ўладальнікам у складанні добраахвотных пагадненняў аб ліквідацыі церазпалосіцы і інш. [1, с. 3–5].

Аднак для вырашэння аграрных запатрабаванняў сялян праз пераразмеркаванне сялянскай і ўвядзенне ў сельскагаспадарчы абарот дзяржаўнай зямлі было недастаткова, таму губернскія і павятовыя землеўпарадкавальныя камісіі прымалі актыўны ўдзел у мабілізацыі зямельных надзелаў такіх буйных ўладальнікаў як дваранства, памешчыкі, чыноўнікі, якія ў сувязі з развіццём капіталістычных адносін часцей прадавалі або здавалі ў арэнду сваю зямлю з мэтай атрымаць прыбытак. Разам з адзначанымі сацыяльнымі групамі, буйнымі землеўладальнікамі таксама выступалі духоўныя асобы, царквы і манастыры, якія па прычыне меншай схільнасці да капіталізацыі не так актыўна далучалі свае зямельныя ўладанні да таварнага абароту. Тым не менш, факты продажу ці здачы ў арэнду царкоўных і манастырскіх зямель сведчаць аб пэўным удзеле духоўных асоб і арганізацый у вырашэнні актуальнага для краіны аграрнага пытання і таму заслугоўваюць увагі, вывучэння і вызначэння агульнай ролі ў разглядаемай праблеме.

Наогул свае адносіны да аграрнай сітуацыі ў краіне прадстаўнікі царкоўных арганізацый выказалі на Усерасійскім з'ездзе праваслаўнага духавенства, які адбыўся 12 чэрвеня 1917 г. З'езд прыняў "Дэкларацыю" наступнага зместа: "Мяркуючы, што зямля і водныя прасторы ўнутры дзяржавы павінны належыць працуючаму на іх насельніцтву, і прызнаючы, што зямельная і водная ўласнасць у цяперашні час размеркавана паміж насельніцтвам не роўна, правамоцным для выдання новых законаў аб размеркаванні зямлі лічыцца толькі Устаноўчы сход, ад якога чакаецца вырашэнне ўсіх аграрных пытанняў у духе хрысціянскай праўды, без крыўды і цяжкіх узрушэнняў" [5, с. 186–187]. Са зместу дакумента бачна, што духоўныя асобы прызнавалі неабходнасць замацавання зямельнай ўласнасці за сялянствам, што павінна была зрабіць законная ўлада ў выглядзе Устаноўчага схода.

Губернскія і павятовыя землеўпарадкавальныя камісіі садзейнічалі малазямельным сялянам у набыцці надзелаў, прададзеных прыватнымі буйнымі землеўласнікамі, у якасці якіх у

некоторых випадках маггло выступаць духавенства. Захаваліся звесткі статыстычнага камітэта Міністэрства ўнутранных спраў Расійскай імперыі па колькасці зямельных уладанняў духоўных асоб, цэркваў і манастыроў на беларускай тэрыторыі ў 1905 г. Так, па пяці заходніх губернях лічбы наступныя: Віленская губерня – д)гхавенству, цэрквам і манастырам належыла 22 187 дес. зямлі, Мінская губерня – 56 874 дес. зямлі, Магілёўская губерня – 39 981 дес. зямлі, Віцебская губерня – 30 597 дес. зямлі і Гродзенская губерня – 45 433 дес. зямлі [6, 7, 8, 9, 10, с. 10–11]. Сярэдні надзел зямлі духоўных асоб складаў 81,6 дес. зямлі. Статыстычныя матэрыялы 1906 г. зафіксавалі факты продажу духавенствам наяўнай зямельнай уласнасці: у пяці беларускіх губернях у адзначаным годзе было прадаана 641,6 дес. зямлі [2, с. 40–41]. Калі ўлічваць, што па тых жа матэрыялах сярэдні зямельны надзел сялянскай гаспадаркі ў заходніх губернях складаў каля 30 дес., то колькасці прададзенай духоўнымі асобамі зямлі хапіла б для забеспячэння надзеламі толькі 20–ці беззямельных сялянскіх двароў. Такая невялікая колькасць абумоўлена кансерватыўнасцю духавенства ў адносінах да капіталістычнага абароту зямлі. Аднак у параўнанні з іншымі рэгіёнамі Расійскай імперыі (у некаторых з іх наогул пакупка духавенствам зямлі перавышала яе продаж) беларускія губерні па гэтым паказчыкам займалі далёка не апошнюю пазіцыю. Больш таго, ужо да 1914 г. колькасць прададзенай духоўнымі асобамі зямлі ў заходніх губернях складала 4 643 дес [11, с. 22–23]. Гэтага хапіла б на 154 сялянскія двары. Зразумела, што актыўнасць продажу дваранскай і памешчыцкай зямлі значна перавышала лічбы прадааных духавенствам зямельных надзелаў, тым не менш, факты сведчаць, што духоўныя асобы не заставаліся ў баку ад працэсаў пераразмеркавання зямлі ў пачатку XX ст.

Царкоўнае і манастырскае землеўладанне заходніх губерняў у большасці выпадкаў пры садзейнічанні павятовых землеўпарадкавальных камісій здавалася пэўнымі часткамі ў арэнду жадаючым асобам, у тым ліку і сялянам. У гэтай сітуацыі камісія накіроўвала свайго землямера для складання плана арандуемага надзела, які прапанавала царква або манастыр, пасля чаго землеўладальнік і арандатар падпісвалі адпаведны кантракт [3].

Такім чынам, дзейнасць землеўпарадкавальных камісій заходніх губерняў у адносінах да зямельных уладанняў духоўных асоб, цэркваў і манастыроў была накіравана на дапамогу

малазямельным сялянам у набыцці адпаведных надзелаў праз іх гіакупку або арэнду. Прададзеная духавенствам зямля, а таксама здадзенныя ў арэнду царкоўныя і манастырскія надзелы пападалі пад увагу павятовых землеўпарадкавальных камісій і размяркоўваліся паміж меўшымі патрэбу сялянскімі дварамі, што з аднаго боку садзейнічала паляпшэнню аграрнага становішча сялянства, а з другога дапамагала духавенству, цэрквам і манастырам прыстасоўвацца да капіталістычнай гаспадаркі.

Літаратура:

1. Землеустронительные законы, обнародованные по 1 января 1907 г. / Изд. В.Н. Ржевский. – 1907. – 102 с.
2. Материалы по статистике движения землевладения в России – Спб., 1912. – Вып. 21.
3. ННАВ.Ф. 119. Оп.І.Д. 582–629.
4. Полное собрание законов Российской империи. Т. 26. – С.-П., 1909. № 27 478.
5. Русское духовенство и свержение монархии в 1917 г. (материалы и архивные документы по истории Русской православной церкви) / сост. М.А. Вабкин – М.: Пинрик, 2006. – 504 с.
6. Статистика землевладения 1905 г. / Центр. стат. ком. МВД. Вып. 34: Виленская губ. – 1906 – 47 с.
7. Статистика землевладения 1905 г. / Центр. стат. ком. МВД. Вып. 19: Мниская губ. – 1906 – 47 с.
8. Статистика землевладения 1905 г. / Центр. стат. ком. МВД. Вып. 13: Могилёвская губ. – 1906 – 51 с.
9. Статистика землевладения 1905 г. / Центр. стат. ком. МВД. Вып. 27: Витебская губ. – 1906 – 57 с.
10. Статистика землевладения 1905 г. / Центр. стат. ком. МВД. Вып. 11: Гродненская губ. – 1906 – 47 с.
11. Статистический справочник по аграрному вопросу / сост. экон. отд. Всерос. зем. союза – 1917 г. – 31 с.